

FONDUL DE CARTE VECHĂ DE LA CENTRUL EPISCOPIEI ROMÂNULUI (PREZENTARE GENERALĂ)

Olimpia Mitric

În rândurile de față ne propunem să realizăm o primă evaluare a patrimoniului bibliofil din acest important Fond din Moldova, urmând ca un studiu amănunțit, eventual un Catalog, să-i releve adevărata valoare, prin descrierea completă a fiecărui exemplar în parte.

Constituit din 1579 de exemplare, Fondul de carte veche cuprinde cartea românească veche, până la 1830, inclusiv, cartea străină veche în limbile greacă, slavonă și franceză, până la anul 1900, inclusiv, valori bibliofile românești și străine, manuscrise românești și străine, toate provenind de la bisericile eparhiei Romanului. Cu prilejul acestei prime evaluări, am identificat un număr de 751 exemplare în peste 200 de titluri de carte românească veche, rămânând de adăugat ulterior cărțile a căror stare de conservare proastă nu ne-a permis identificarea, pe loc, a anului și a locului de apariție, de asemenea, curiozitățile tipografice sau posibilele contribuții la Bibliografia românească veche.

Cele mai vechi tipărituri românești datează din sec. al XVII-lea¹. Menționăm existența a patru exemplare din *Cartea românească de învățătură* sau *Cazania lui Varlaam*, prima carte tipărită în limba neamului, în Moldova, mărturie a contribuției pe care a avut-o mitropolitul Varlaam în opera de traducere și de tipărire a cărților românești în această perioadă. În *Predoslovie*, domnitorul Vasile Lupu o oferă ca "dar, milă, pace și spăsenie a toată seminția românească, pretutindenea unde se află pravoslavnici în această limbă". Din operele mitropolitului Dosoftei amintim două exemplare din *Viețile sfinților*, Iași, 1681-1686. Din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, ce va marca începutul unei epoci noi de cultură în Țara Românească, Fondul de carte veche păstrează, într-un singur exemplar, *Evanghelia* tipărită la București, în anul 1682.

În sec. al XVIII-lea activitatea tipografică este într-o evidentă creștere în toate provinciile românești, prin funcționarea aproape neîntreruptă a tipografiilor din București, Râmnic, Iași, Buzău, Blaj². Din această perioadă am consemnat produse ale tipografiilor din Blaj, București, Buda, Buzău, Dubăsari, Iași, Rădăuți, Râmnic. Dintre tipăriturile cu mare frecvență, menționăm: *Antologhion*, Iași, 1755 (12 exemplare), *Apostol*, Iași, 1756 (12 exemplare), *Evanghelia*, Iași, 1762 (12 exemplare), *Liturghie*, Iași, 1759 (12 exemplare), *Liturghie*, Iași, 1794 (15 exemplare), *Molitvenic*, Iași, 1749 (6 exemplare), *Molitvenic*, Iași, 1764 (12 exemplare), *Molitvenic*, Iași, 1785 (5 exemplare), *Octoih*, Iași, 1749 (6 exemplare), *Penticostar*, Iași, 1753 (10 exemplare), *Antologhion*, Râmnic, 1752 (6 exemplare), *Apostol*, Râmnic, 1794 (5 exemplare), *Minee*, Râmnic, 1776-1780 (22 exemplare), *Apostol*, Buzău, 1743 (9 exemplare), *Evanghelia*, București, 1750 (6 exemplare), *Octoih*, București, 1774 (6 exemplare), *Penticostar*, București, 1743 (11 exemplare), *Triod*, București, 1798 (5 exemplare).

Din perioada anilor 1800-1830 datează numărul cel mai mare de cărți. Ele provin de la Blaj, Brașov, București, Buda, Chișinău, Neamț, St. Petersburg, Sibiu și Viena. Tot în această perioadă am înregistrat cărțile ce se situează pe primele locuri în privința densității. Este vorba de: *Antologhion*, Neamț, 1825 (17 exemplare), *Chiriadodromion*, Neamț, 1811 (8 exemplare), *Octoih de canoane pentru pavecerniță*, Neamț, 1816 (5 exemplare), *Viețile Sf.*, Neamț, 1807-1815 (65 exemplare), *Ceasoslov*, Iași, 1817 (22 exemplare), *Cele 9 cântări din Psaltire*, Iași, 1815 (6

exemplare), *Evangelistiar*, Iași, 1826 (5 exemplare), *Liturghii*, Iași, 1818 (21 exemplare), *Pannyhida și litia mică*, Iași, 1807 (6 exemplare), *Tipicon*, Iași, 1816 (16 exemplare), Theofilact, *Tâlcuire la cele patru evanghelii*, Iași, 1805 (8 exemplare), *Chiriadodromion*, București, 1801 (7 exemplare), *Penticostar*, București, 1800 (5 exemplare), *Minee*, Buda, 1804-1805 (81 exemplare), *Octoih*, Buda, 1811 (11 exemplare), *Polyeleul*, Buda, 1814 (5 exemplare), *Strasnic*, Buda, 1816 (6 exemplare), *Triod*, Buda, 1816 (6 exemplare), *Molitvenic*, Brașov, 1811 (5 exemplare), *Penticostar*, Sibiu, 1805 (5 exemplare).

Se cuvine să acordăm atenția necesară însemnărilor marginale descifrate. Desigur, atunci când conținutul tuturor însemnărilor ne va fi cunoscut, paleta tematică se va îmbogăți considerabil. În ceea ce privește metodele de procurare a cărților, ele au fost, de cele mai multe ori, donate, cumpărate sau luate cu împrumut. Iată, câteva exemplificări: **Această carte, ce este Cazanie, am cumpărat-o eu cel mai gios iscălit în 13 lei, 1795, den târgul Iașului ... și am dat-o la Bâra, ca să le <fie> spre trebuință și spre vecinica pomenire** (Cazanie, Râmnic, 1781, inv. 596); **Această sfântă carte, ce să chiamă Letorghie, esti a me cumpărată în zeci lei și am dat la beserica me în Todora ... let 7251 <=1763>, ghen<ar> 5 ...*** (Liturghier, Iași, 1759, inv. 637); **Această sfântă carte a sfinților de obște esti cumpărătura ei zăci lei și am dat-o la sfânta besărică cu hramul Sfinților Voevozi din satul Rădiu, spre pomenirea mea și am iscălit, 1832, săpt<embrie> 21 ...*** (Antologhion, Neamț, 1825, Reditu, inv. 1430); **Acest Triod s-au cumpărat de la preotul Gheorghe, de la Funduri, cu 15 lei, prin silința sfinții sale, ieromonah Procopie, și s-au dat la biserica de la Cordun, ținut Romanului ... Ierei Gheorghe Anița, 1796, av<gust> 28** (Triod, Râmnic, 1777, Cordun, inv. 914), **Banii arătați 50 lei, prețul acestii cărți, s-au plătit de preosfinție sa chirio chirio Gherasim, episcop Romanului, care carte s-au și dat de preosfinția sa ca să fie de-a purure în bisărica din satul Bârcu ... 1817, iuni 2** (Tipicon, Iași, 1816, Bârcu, inv. 1100); **S-au dăruit mănăstirii Doljăștilor de preosfințitul episcop al Romanului, chirio Gherasim, spre pomenire preosfinții sale; 1814, săpt<embrie> 10, Veniamin, igumen** (Octoih, Buda, 1811, Doljești, inv. 981); **Această carte a S<f>. Ioan Gură de Aur cu cuvinte s-au afierosit de prea sfințitul mitropolit al Ungrovlahiei chirio chir Grigorie soborului de maice ce să află cu petrecerea în s<f>. schit Giurgenii, unde să prăznuște Nașterea prea sfintei stăpânei noastre născătoare de Dumnezeu și pururea fecioarei Mariei, în anul 1833, mai 29** (Ioan Gură de Aur. Cuvinte puține oarecare, București, 1827, Giurgeni, inv. 1527).

Au existat și situații când cartea s-a dat drept zălog: **Această sfântă carte, ce se chiamă Apostol, este relegat și alții cene s-au îndurat și au dat la relegat pentru sufletele lor, dar pe urmă s-au dat zălog pentru zahăr și di iznofo am scos-o eu, preotul Ursachi, cu trei lei și am dat tij la svânta biserică la Căoșești ...** (Apostol, Iași, 1756, inv. 694).

În însemnări găsim și date despre legători și legarea unor cărți. Datorită folosirii continue a cărților, acestea se uzau și, întrucât prețul era destul de ridicat, se trecea la relegarea lor. În unele din ele se face simțit și ecul unor evenimente istorice: **Această carte Mineiu s-au plătit de legat de vornicu Anton Hușanu cu soție sa Ioana cu 10 lei, spre pomenirea în veci; 1844, mai 24** (Antologhion, București, 1777, Valea Ursului, inv. 864); **S-au legat această carte, în zilele luminatului domnu Costa<n>din Mihaiu Șutu v<oi>vod, la velet 1794, mai 15; Să se știi de cându s-au bătut turcii cu muscalii, în zile preluminatulu<i> și preînălțatului domnului nostru Ion Costandin Ghica voivod, umbla veletul 7280 <=1772>** (Penticostar, Iași, 1753, Precista mică, inv. 752); **Dumitru, legătoriu de cărți ot târgu Buhuși** (Antologhion, Neamț, 1825, Bălușești, inv. 1541); **La anu 1836, noe<m>vre 6, s-au legat această carte, ce să numești Penticostar, și s-au plătit 10 lei lu Neculai, sin Mihălachi Rugină ... 1837, mart 21** (Penticostar, Iași, 1753, Bătrânești, inv. 754).

Tot prin intermediul însemnărilor se fac cunoscute momente din trecutul bisericilor: **La această biserică să află slujitori preuții ierei Ioan Zamă, ierei Gheorghie Zamă, ierei Vasili**

Ceocan; biserica esti curată di lemnu și văruiță cu hramul Sfinții mai marii voievozi Mihail și Gavril și ari țințirim îngrădit bini și esti la loc foarte bun, ari un clopot bun și esti foarte căutată și ținutul acesta, numai Dumnezeu să dei sanatați boerilor să o stăpânească și slujitorilor să slujască. Și am scris eu, cel mai gios iscălit, la let 1831, mai 3; Necolae, dascăl ot Onlășani (Penticostar, București, 1800, Bârjoveni, inv. 706).

Fenomene meteorologice din cele mai diverse fac obiectul multor notații: Să să știi di când s-au cutremurat pământul tare la cântatul cocoșilor, la anu 1829, noemvri 14. Necolae Dascăl, botoșan (Antologhion, Iași, 1755, Bârjoveni, inv. 849); La velet 1852 au început a ninge și a viscoli de la 30 mart, din ziua de Paști, și pân la 10 april, și di la 10 april au început mai cumplit viscol și a ținut zili, din care pricină mulțime de boi, vaci, oi și miei au murit și în pădurile nici lechen n-au fost înfrunzit (Minei pe aprilie, Râmnic, 1780, Trifești, inv. 732); ... La anul 1852, la sfintele Paște au nins 3 zile și au ținut 2 săptămâni și s-au luat ... Și pentru ca să știe la anu 1852, maiu 21 s-au stricat biserica asta din Bătrânești și s-au gătit la dechemvri 21 și s-au și sfințit ... 1853, fev<ruarie> 6, Ioniță ot Roman (Octoih, Iași, 1749, Bătrânești, inv. 947).

Însemnarea de pe un exemplar din Mineiul pe mai, Râmnic, 1780, ne oferă date despre două incendii consecutive în orașul Roman: Să se știe de când s-au aprins târgul Romanului, gioi, a cince săptămână după Paști, mai 15, 1791, iar la velet 1792 iarăș s-au aprins târgul Romanului și au ars mai tot, gioi, în săptămâna luminată (Trifești, inv. 726).

Pe filele multor cărți am întâlnit fragmente din tabloul vieții sociale și familiale a oamenilor. Tot ce se considera mai important trebuia consemnat: La velet 1836 fev<ruarie> în 15 zile, sâmbătă, la 9 ceasuri din noapți, s-au săvârșit din viață marile a Moldavii vistiernic Iordachi Rosit, carile au fost și ctitor la bisărica din Trifești, îmbrăcând pe Maica Domnului toată cu argint (Minei pe februarie, Râmnic, 1779, Trifești, inv. 747); Prezente sunt și însemnările ce confirmă existența unor dieci: Am scris eu, Dumitrașcu, diiac ot Prăjește, preapăcătos robul lui Dumnezeu, în zilele Domnului nostru Ion Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Moldovei, în anul 7168 <1660>, luna ap<rilie> 4 zile (Cazania lui Varlaam, Iași, 1643, Hociungi, inv. 608).

Dorim ca și prin intermediul acestor prime informații despre fondul de carte veche bisericească de pe lângă Catedrala Episcopiei Romanului, să ne aducem contribuția la cunoașterea componenței și circulației cărții vechi românești în Moldova.

NOTE:

1. Ca instrument de identificare am folosit: Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. I-IV, Editura Socec, București, 1898-1944; Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973.
2. Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*, București, 1968, p. 86.

... Text nesemnificativ, fără valoare documentară.

... * Marchează, după caz, o lectură imposibilă datorită ștergerii textului, grafiei ilizibile sau deteriorării filelor prin tăierea marginilor la legat.

<...> Între paranteze ascuțite am intercalat completările noastre pentru restabilirea unor omisiuni sau părți ilizibile, de asemenea, am întregit majoritatea prescurtărilor.